

Bryum demaretianum Arts nieuw in Nederland gevonden

Rudi Zielman

Tijdens een van mijn speurtochten bedoeld om 'achtergebleven gebieden' wat beter op de (verspreidings)kaart te krijgen, bezocht ik de plek waar de Zoddebeek uit Münsterland (Westfalen) Nederland binnen komt ten zuiden van Buurse, gemeente Haaksbergen. Zoals bij zovele beken is hier herhaaldelijk geknutseld aan de waterloop, om eerst water sneller af te voeren (rond 1970), dan weer beter op te vangen. De laatste ronde daarvan was zo'n 10 jaar geleden (rond 2006), toen zijn er tussen de grens en de uitmonding in de Buurserbeek natuurvriendelijke oevers aangelegd en cascades ter vervanging van stuwen, en is er bij de grens een zandvang ingericht. Het water in de beek is redelijk basisch, in 2015 was de vastgestelde pH 7,7 (WRIJ 2015). Het wordt gevoed vanuit het oorsprongsgebied dat slechts enkele kilometers Duitsland ingaat, zuidelijk van Alstätte. Daar dagzoomt her en der klei en Wellenkalk uit het Krijt.

In een vrij droog beekbegeleidend bos (eik, hazelaar en vogelkers, de echte: *Prunus padus*) tegen de grens op circa 10 meter van de beek, vond ik aan de verticale kant van een rijspoor in het vochtige zand een 'aardappelmosje', zo'n ding dat ik meestal meeneem omdat ik ze in het veld te lastig vind om op naam te brengen. Andere mossen op vergelijkbare plekken in de buurt waren *Campylopus pyriformis* (breekblaadje), *Dicranella heteromalla* (gewoon plujsjesmos) en *Polytrichum formosum* (gewoon haarmos), gewone soorten in bossen op zand.

Thuis leek het meegenomen materiaal inderdaad een *Bryum*, maar de tubers waren als van *Pohlia lutescens*: gelig-lichtbruin en hoekig; tijd om onze Bryaceae-specialist Rienk-Jan Bijlsma in te schakelen. Na korte tijd kwam het toch wel verrassende bericht dat het om *Bryum demaretianum* gaat. En eigenlijk ook niet zo verrassend, de dichtstbijzijnde groeiplaats ligt op een 'steenworp' afstand, aan de rand van dat Münsterland.

Vijftien kilometer naar het noordoosten zijn bij Gronau twee vondsten gedaan (Meinunger & Schröder 2007). Het gaat daarbij wel om een ander afwateringsgebied, dat van de Dinkel. Ook bij Ochtrup, iets oostelijker, is *Bryum demaretianum* gevonden. Veel bronnen maken gewag van een nauwe verwantschap met, of sterke gelijkenis op *Bryum tenuisetum*. Persoonlijk vind ik de gevonden planten van *B. demaretianum* wat 'slapper' en harder groen, maar dat kan best liggen aan de lichtcondities, hier enigszins beschaduwde.

Foto's van de collectie heb ik geplaatst op onze BLWG-verspreidingsatlas: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3595>, waar de lezer zelf een oordeel kan vormen.

Het is me een raadsel waarom *Bryum demaretianum* niet meer gevonden wordt, terwijl *B. tenuisetum* (oranjeknokknikmos) overal in de regio opduikt waar maar iets aan natuurontwikkeling gedaan wordt en dan ook best opvalt in het veld. Ook de beschrijving van de ecologie die Ahrens in Nebel & Philippi (2001) geeft, lijkt een wijde amplitude weer te geven: 'op open lemig-kleiige, zandig-lemige of zandige, soms met turf of humus vermengde, kalkarme maar basenhoudende grond op permanent vochtige tot natte, lichtrijke plekken groeiend' (vert. R.Z.), hetgeen voor heel veel mooie natuurontwikkelingsplekken opgaat. Begeleidende soorten die er genoemd worden zijn meest pioniers zoals *B. tenuisetum*, *Atrichum tenellum* (klein rimpelmos) en *Pseudephemerum nitidum* (vals kortsteeltje).

Thomas Homm (2004) geeft een opgave noordelijker in Niedersachsen op veraard veen 'abgeernteter Maisäcker auf vererdeten (...) Niedermoor' in gezelschap van de gebruikelijke akkermosjes, bijvoorbeeld *B. rubens* (braamknikmos), *B. argenteum* (zilvermos), *Dicranella staphylinia* (knolletjesgreppelmos), *Ditrichum cylindricum* (hakig

smaltandmos), *Marchantia polymorpha* (parapluitjesmos)...

B. demaretianum wordt meest gerapporteerd van akkers, greppelkanten en andere plaatsen met een mix van ruwe humus en minerale grond, vaak betrekkelijk vochtig. Tot voor kort reikte het areaal van het oosten van Canada (Québec) tot Slowakije (Whitehouse 2001), waarbij opmerkelijk genoeg tot op heden geen opgaven bekend zijn van de Britse eilanden. In Europa zijn vondsten gedaan tussen Oostenrijk in het zuiden en Midden-Zweden in het noorden. Opmerkelijk genoeg wordt *Bryum demaretianum* recent vermeld van Amerikaanse woestijnstaten als Arizona en Nevada, dus met een heel ander klimaattype, waar de soort mogelijk geïntroduceerd is (Spence 2014) maar waarbij je je ook afvraagt of het wel om dezelfde soort gaat.

Noot

Rienk-Jan en Henk Siebel hebben op 2 oktober 2015 op de betreffende locatie tevergeefs gezocht naar *Bryum demaretianum*; in de betreffende wielsporen werd alleen *Bryum bornholmense* (aardappelknikmos) aangetroffen. Mogelijk heb ik de soort voor Nederland uitgeroeid; dat heb je zo met plukjes onduidelijk groen die je meeneemt :-(

Dankwoordje

Allereerst voor de enthousiaste begroeting van dit materiaal door Rienk-Jan Bijlsma, daarnaast voor Thomas Homm voor het beschikbaar maken van zijn publicatie en voor Heinjo During die het zetje gaf om het idee voor dit artikelje toch uit te werken. Commentaar van Heinjo en Rienk-Jan is ook dankbaar aanvaard.

Collectiegegevens

Zielman 15157 (privéherbarium, dupl. in L.), determinatie: R.J. Bijlsma

Datum: 16 juli 2015

Locatie: Haaksbergen, Zendvelderveld, Zoddebeek. RD: 255,438/460,357

Habitat: bospad, verticaal rijspoor, vochtig zand

Auteursgegevens

H.R. Zielman, Wooldrikshoekweg 104, 7535 DD Enschede, rudi-zielman@wxs.nl

Literatuur

Ahrens, M., 2001. *Bryum* Hedw. In: Nebel, M. & G. Philippi. Die Moose Baden-Württembergs. Stuttgart: Verl. Eugen Ulmer.

Homm, Th., 2004. *Bryum demaretianum* Arts - Ein weiterer Nachweis im westlichen Niedersachsen. Bryologische Rundbriefe: 74

Meinunger, L. & W. Schröder, 2007. Verbreitungsatlas der Moose Deutschlands (Bd. 1). Regensburg: Regensburgische Botanische Gesellschaft.

Spence, J.R., 2014. *Gemmabryum*. In: Flora of North America, Vol 28. New York: Oxford Univ. Press.

[WRIJ 2015] Waterschap Rijn en IJssel, (2015). Waterkwaliteitsopgave 2016 - 2021, factsheet 2015. Retrieved from http://www.wrij.nl/publish/library/22/bijlage_1_uitwerking_voor_de_waterlichamen_factsheets_krw.pdf.

Whitehouse, H.L.K. 2001. Bryophytes of arable fields in Québec and Slovakia, including new records of *Bryum demaretianum* Arts. *Lindbergia* 26: 29-32.

Abstract

Bryum demaretianum Arts new to the Netherlands

Bryum demaretianum has been found in 2015 new to the Netherlands in the municipality of Haaksbergen (N52 07 20.3 E6 51 13.8). The location was in a woodland track in open forest near a small brook some 300 m. from the German border. Although lying in a different drainage system, the nearest spot in Germany is only at some 15 km. distance, near Gronau (Westfalen). The forest is a common type of *Quercion*, bryophytes in the vicinity were the rather common ones, like *Dicranella heteromalla* and *Polytrichum formosum*. Its world distribution is mentioned, where some hesitation is expressed as to the conspecific character of the records in American desert states of this species, which is nearly always found on moist (somewhat disturbed) sites.